GLOBAL JOURNAL OF CROSS-DISCIPLINARY INNOVATIONS
Multidisciplinary peer-reviewed scholarly journal
GJCDI
Vol. 1 | Issue 3
Year: 2026

CHO‘LPONNING “KECHA VA KUNDUZ” ROMANIDA RAMZIY OBRAZLAR (AKBARALI, MIRYOQUB) VA XOTIN-QIZLAR HUQUQI MUAMMOSI

Narzullayeva Xurshidabonu G’olib qizi
SAMDCHTI (Samarqand davlat chet tillari instituti
narzullayevabonu44@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanidagi ramziy obrazlar, xususan, Akbarali mingboshi va Miryoqub xarakterlari hamda asarda xotin-qizlar huquqi muammosining badiiy talqini tahlil qilinadi. Akbarali va Miryoqub obrazlari esa davrning ijtimoiy-ma’naviy ziddiyatlarini anglashga xizmat qiladi. Maqolada yozuvchining obraz yaratish mahorati va ijtimoiy tanqid usullari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Cho‘lpon, “Kecha va kunduz”, Akbarali mingboshi, Miryoqub, Zebi, ramziy obraz.

Аннотация. В статье анализируются символические образы, в частности Акбарали мингбаши и Мирёкуба, а также художественная интерпретация проблемы прав женщин в романе Абдулхамида Чулпана «Ночь и день». Образы Акбарали и Мирёкуба помогают выявить социальные и нравственные противоречия изображённой эпохи. Особое внимание уделяется художественному мастерству писателя и средствам социальной критики.

Ключевые слова: Чулпан, «Ночь и день», Акбарали мингбаши, Мирёкуб, Зеби, символический образ.

Abstract. This article examines the symbolic characters of Akbarali Mingboshi and Miryoqub and the artistic representation of women's rights in Abdulhamid Cholpon's novel *Night and Day*. Akbarali and Miryoqub represent different aspects of the social and moral contradictions of the period. The article also considers Cholpon's characterization techniques and methods of social criticism.

Keywords: Cholpon, *Night and Day*, Akbarali Mingboshi, Miryoqub, Zebi, symbolic character.

Kirish

XX asr boshlaridagi o‘zbek adabiyoti milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik, ijtimoiy adolat va inson erkinligi g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi. [1]Bu davrda ijod qilgan Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon o‘z asarlarida xalqning ijtimoiy ahvoli, milliy o‘zlikni anglash, inson qadr-qimmati va jamiyatdagi adolatsizlik masalalarini keng yoritdi. Uning “Kecha va kunduz” romani o‘zbek romanchiligining muhim namunalaridan biri bo‘lib, unda Turkiston hayotining murakkab manzarasi, eski ijtimoiy munosabatlar va inson taqdiriga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar badiiy ifodasini topgan.

Romanda xotin-qizlarning jamiyatdagi mavqei, ularning shaxsiy tanlov huquqi va erkin hayot kechirish imkoniyatlari muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, Zebi taqdiri orqali ayolning orzu-istaklari bilan mavjud ijtimoiy tartiblar o‘rtasidagi ziddiyat namoyon bo‘ladi. Asardagi Akbarali mingboshi va Miryoqub obrazlari esa turli xarakter xususiyatlari, manfaatlar va ma’naviy qarashlar orqali davrning ijtimoiy muhitini ochib beradi.

Asosiy qism

Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani XX asr boshlaridagi Turkiston jamiyatining ijtimoiy, siyosiy va ma’naviy hayotini aks ettiruvchi muhim badiiy asarlardan biridir. Yozuvchi roman voqealari orqali o‘sha davrdagi ijtimoiy tengsizlik, jaholat, mansabparastlik, eskicha qarashlar va inson erkinligining cheklanishi kabi muammolarni yoritadi. Roman nomidagi “kecha” va “kunduz” tushunchalarini ham ramziy ma’noda talqin qilish mumkin. “Kecha” jaholat, erksizlik va ma’naviy turg‘unlikni anglatsa, “kunduz” ma’rifat, ozodlik, uyg‘onish va yangilanishga intilish g‘oyalarini ifodalaydi. Shu jihatdan asar inson va jamiyat hayotidagi eskilik bilan yangilik o‘rtasidagi kurashni aks ettiradi.

[1] Qosimov, B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma’naviyat, 2002.

Romandagi Akbarali mingboshi obrazi ijtimoiy hokimiyat, mansab va shaxsiy manfaat masalalarini ochib berishda muhim o‘rin tutadi.[2] U egallab turgan mavqei orqali o‘sha davr jamiyatidagi ijtimoiy tabaqalanish va ayrim kishilarning boshqalar taqdiriga ta’sir ko‘rsatish imkoniyatlarini namoyon etadi. Akbarali obrazini tahlil qilishda uning shaxsiy xarakteri bilan bir qatorda, u yashayotgan muhit va mavjud ijtimoiy munosabatlarni ham hisobga olish lozim. Chunki yozuvchi qahramonning xatti-harakatlari orqali faqat bir insonning tabiatini emas, balki jamiyatdagi ayrim illatlarni ham fosh etadi. Mansab va boylikning insoniy fazilatlardan ustun qo‘yilishi, shaxsiy manfaatning boshqalar huquqidan yuqori turishi ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Akbarali mingboshi bilan bog‘liq voqealar, ayniqsa, Zebi taqdiri bilan aloqador jihatlar orqali ayolning shaxsiy hayoti va kelajagi ko‘pincha uning o‘z xohishidan tashqaridagi kuchlar ta’sirida belgilanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shu ma’noda, Akbarali obrazi jamiyatdagi kuch va hokimiyat munosabatlarini anglashga xizmat qiluvchi badiiy obraz hisoblanadi.

Miryoqub obrazi ham romanning g‘oyaviy-badiiy mazmunini ochishda alohida ahamiyatga ega. Uning xarakteri orqali yozuvchi insonning shaxsiy manfaatlari, hayotiy qarashlari va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tasvirlaydi. Miryoqubni bir tomonlama baholashdan ko‘ra, uning xatti-harakatlari va qarashlarini shakllantirgan sharoitlar bilan birgalikda tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Ushbu obraz orqali o‘quvchi davr jamiyatidagi turli manfaatlar, ma’naviy ziddiyatlar va insonning ichki dunyosidagi murakkabliklarni kuzatadi. Miryoqub va Akbarali obrazlarini qiyosiy o‘rganish orqali romandagi ijtimoiy munosabatlarning turli ko‘rinishlarini anglash mumkin. Akbarali obrazi, asosan, mansab va hokimiyat bilan bog‘liq munosabatlarni yoritishga xizmat qilsa, Miryoqub obrazi shaxsning o‘z manfaatlari, qarashlari va jamiyat bilan munosabatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Har ikki obraz ham o‘ziga xos xarakter xususiyatlari orqali davrning ijtimoiy va ma’naviy muammolarini ochib berishga xizmat qiladi.

[2] Karimov, N. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotining o‘ziga xos xususiyatlari. — Toshkent: O‘qituvchi, 1993.

“Kecha va kunduz” romanida xotin-qizlar huquqi muammosi muhim o‘rin egallaydi.[3] Cho‘lpon ayolning jamiyatdagi mavqei, shaxsiy erkinligi va o‘z taqdirini mustaqil belgilash imkoniyatlarini badiiy tasvir orqali yoritadi. Ayniqsa, Zebi obrazi ushbu muammoning insoniy va ruhiy jihatlarini ochib beruvchi asosiy obrazlardan biridir. Zebi o‘z orzu-istaklari, his-tuyg‘ulari va hayotiy maqsadlariga ega bo‘lgan yosh ayol sifatida gavdalanadi. Biroq uning taqdiri atrofidagi kishilarning qarorlari va mavjud ijtimoiy munosabatlar ta’sirida shakllanadi. Shu orqali yozuvchi ayolning shaxsiy xohishi va jamiyat tomonidan unga yuklatilgan talablar o‘rtasidagi ziddiyatni ko‘rsatadi. Zebi taqdiri faqat bir insonning fojeasi emas, balki ayollarning huquqlari va erkinliklari cheklangan muhitning umumlashma ifodasi sifatida ham ahamiyatlidir.

Asarda ayolning turmush qurishi, oilaviy hayoti va kelajagiga oid masalalarda uning fikri hamda roziligi qay darajada e’tiborga olinishi muhim muammo sifatida namoyon bo‘ladi. Zebi hayotidagi voqealar orqali ayolning o‘z taqdirini belgilash huquqi, sha’ni va insoniy qadr-qimmatini hurmat qilish zarurligi anglashiladi. Yozuvchi ayolni faqat oila doirasidagi shaxs sifatida emas, balki mustaqil fikrlash va o‘z hayotiga oid qarorlar qabul qilish huquqiga ega inson sifatida tasvirlashga intiladi. Zebi obrazi o‘quvchini ayollarning jamiyatdagi o‘rni, ularning huquqlarini tan olish va insoniy erkinlikni qadrlash haqida fikrlashga undaydi. Shu jihatdan roman o‘z davrining ijtimoiy muammolarini aks ettirish bilan birga, inson huquqlari va adolat masalalarini ham ko‘taradi.

Romandagi ramziy obrazlar tizimi yozuvchining ijtimoiy tanqid usulini yanada kuchaytiradi. Akbarali mingboshi, Miryoqub va Zebi obrazlari orqali hokimiyat, shaxsiy manfaat, ma’naviy mas’uliyat va inson erkinligi kabi tushunchalar yoritiladi. [4]Ularning taqdirlari va o‘zaro munosabatlari orqali jamiyatdagi adolatsizlikning inson hayotiga ta’siri ochib beriladi. Akbarali obrazi ijtimoiy mavqe va kuchning imkoniyatlarini, Miryoqub obrazi murakkab ijtimoiy-psixologik munosabatlarni, Zebi obrazi esa erkinligi cheklangan insonning orzu-istaklari va iztiroblarini ifodalaydi. Ushbu obrazlarni birgalikda tahlil qilish romanning g‘oyaviy yaxlitligini anglashga yordam beradi. Cho‘lpon o‘quvchini

[3] Qo‘shjonov, M. O‘zbek romanchiligining rivojlanish yo‘llari. — Toshkent: Fan, 1965.
[4] Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.

qahramonlarning xatti-harakatlariga baho berish bilangina cheklamaydi, balki ularni yuzaga keltirgan ijtimoiy sharoitlar va ma’naviy qarashlar haqida ham mushohada yuritishga undaydi.

Xulosa

Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani XX asr boshlaridagi Turkiston jamiyatining ijtimoiy va ma’naviy muammolarini yoritgan muhim badiiy asardir. Unda inson erkinligi, ijtimoiy tengsizlik, ma’naviy inqiroz va xotin-qizlar huquqi masalalari qahramonlar taqdiri orqali ochib beriladi.

Akbarali mingboshi obrazi mansab, ijtimoiy mavqe va hokimiyatning insonlar hayotiga ta’sirini anglashga yordam beradi. Miryoqub obrazi esa davrning murakkab ijtimoiy-psixologik munosabatlarini va shaxs bilan muhit o‘rtasidagi ziddiyatlarni tahlil qilish imkonini yaratadi. Ushbu obrazlarni ramziy jihatdan o‘rganish roman mazmunini kengroq anglashga xizmat qiladi.

Zebi obrazi orqali xotin-qizlarning shaxsiy erkinligi, o‘z taqdirini belgilash huquqi va jamiyatdagi mavqei bilan bog‘liq muammolar yoritiladi. Uning fojeali taqdiri ayolning fikri va roziligini e’tiborsiz qoldiruvchi munosabatlarning insoniy oqibatlarini ko‘rsatadi. Shu tariqa Cho‘lpon ayollar erksizligini alohida shaxsning muammosi sifatida emas, balki butun jamiyatning ma’naviy taraqqiyoti bilan bog‘liq masala sifatida talqin etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cho‘lpon, A. Kecha va kunduz: roman. — Toshkent: Sharq, 2000.
2. Qosimov, B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma’naviyat, 2002.
3. Karimov, N. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotining o‘ziga xos xususiyatlari. — Toshkent: O‘qituvchi, 1993.
4. Qo‘shjonov, M. O‘zbek romanchiligining rivojlanish yo‘llari. — Toshkent: Fan, 1965.
5. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.
6. Sulton, I. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1980.